

УДК 336.228

ОПТИМІЗАЦІЯ ТА МІНІМІЗАЦІЯ ПОДАТКІВ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Кміть В.М., Дзюрій О.І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті висвітлено необхідність, актуальність та економічну сутність оптимізації та мінімізації податків, а також визначено їхнє місце в системі фінансового управління суб'єктів господарювання. Для подальшого дослідження розмежовано поняття «оптимізації» та «мінімізації» податків, а також охарактеризовані їхні види. Наведено теоретичні дослідження ухиленнь від оподаткування у працях зарубіжних вчених. Виявлено та структуровано причини, які спонукають платників до незаконної мінімізації. Зокрема, обґрунтовано застосування податкового планування на підприємстві. В цьому контексті, перелічено способи податкової оптимізації та наведено види податкових схем залежно від масштабів здійснення, які дозволяють економити на податках. За результатами проведеного дослідження запропоновано шляхи зменшення податкових порушень.

Ключові слова: оптимізація податків, мінімізація податків, податкове планування, ухилення від оподаткування, податкова схема.

Постановка проблеми. На даний час податкове середовище українських підприємств характеризується невизначеністю через часті зміни у законодавчих актах, а податкове навантаження є надмірним, що призводить до збитковості та/або «тінізації» діяльності суб'єктів господарювання. Забезпечити нормальне функціонування підприємницьких структур та якісне управління фінансовими ресурсами можливо лише при ефективній системі фінансового управління. Тому все більшої актуальності набувають поняття «оптимізації» та «мінімізації» податків суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даному напрямку наукових досліджень приділено значну увагу з боку багатьох авторів, серед яких: І. Атаманенко, Н. Гаркуша, М. Елінгхем, В. Квасов, В. Корнус, О. Крамаренко, Н. Кучерявенко, О. Пономарьов, А. Сандмо, Л. Севідж, Н. Фролова А. Чиж та інші. Разом з тим, треба відзначити, що низка проблем потребують подальшого системного дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Економія на податках – це найголовніше завдання кожного підприємства. Тому на практиці при правильній постановці податкового обліку, планування і контролю підприємство може платити податки в мінімальних розмірах. Грамотна оптимізація обсягів податкових платежів є важливим фактором при формуванні прибутку підприємства, а ухилення від оподаткування, може викликати санкції з боку фіскальних органів та стати причиною незадовільного фінансового стану.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження процесів оптимізації і мінімізації податків, які здійснюють суб'єкти господарювання.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день мінімізація оподаткування набуває широкої популярності, що є реакцією суспільства на неефективну і обтяжливу податкову систему. Платники податків у процесі своєї діяльності прагнуть максимально зменшувати сплату податків для цього у фінансовому управлінні використовують різні прийоми і методи.

Фінансове управління – це сукупність прийомів, методів і способів, які використовують підприємства для підвищення дохідності та мінімізації ризику неплатоспроможності [1, с. 357].

Фінансове управління базується на фінансовому прогнозуванні, фінансовому плануванні, фінансовому регулюванні, фінансовому стимулюванні, фінансовому контролі [1, с. 362].

Важливою складовою фінансового планування є розрахунок податкових платежів, графік їхньої сплати та визначення податкового навантаження на підприємство з усіма можливими способами податкової оптимізації.

Слід розрізняти поняття «оптимізації» та «мінімізації» податків. Мінімізація податків включає всі можливі способи зниження податкових платежів, від законної діяльності шляхом оптимізації до ухилення від сплати податків, тому це більш широке поняття [2, с. 22]:

– до першого належать схеми, в основі яких лежать прогалини в законодавстві, або які засновані на використанні різних систем оподаткування, які застосовуються у національному законодавстві, з різним фіскальним навантаженням. Податкова оптимізація, як законна діяльність, відрізняється пошуком оптимального варіанту ведення фінансово-господарської діяльності, при якому враховують не тільки факт мінімізації податків, але і аналізують наслідки податкового планування, у тому числі негативного характеру. З цієї точки зору незаконна мінімізація не може бути оптимізаційною;

– до другого типу відносять схеми мінімізації податкових зобов'язань, пов'язані з прямим

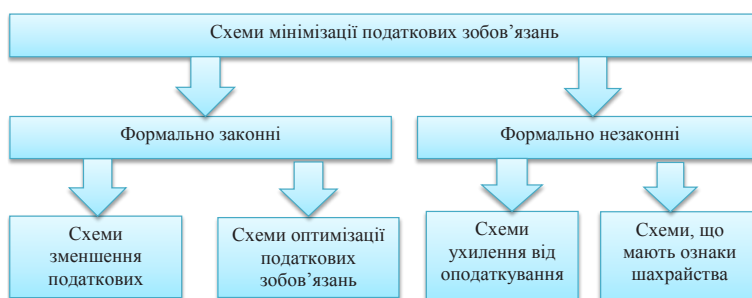

Рис. 1. Схеми мінімізації податкових зобов'язань

Джерело: [3, с. 18]

порушенням законодавства – ухилення від оподаткування за рахунок фальсифікації документів, необґрунтованого заниження податкових зобов'язань, використання фіктивних юридичних або фізичних осіб.

Класифікацію схем мінімізації податкових зобов'язань візуально відобразимо на рисунку 1.

Наявність такого явища, як «мінімізація сплати податків», притаманно не лише Україні, а і багатьом більш розвиненим країнам світу. За окремими оцінками, через використання мінімізації сплати податків у світі щорічно «легалізується» 250-300 млрд дол США, а, за даними Світового банку, у сфері світової тіньової економіки щорічно виробляється товарів і надається послуг на 8-10 трлн дол США. З прикладу США випливає, що Україні потрібно, щоб податкове законодавство відповідало потребам забезпечення його прозорості і відвернення податкової дискримінації, підвищення ймовірності виявлення фактів мінімізації, а також застосовувати заходи попереджувального характеру, спрямовані на недопущення випадків ухилення від сплати податків [2, с. 21].

Одним із фундаментальних теоретичних досліджень податкових ухилень є аналіз простої статичної моделі, проведений американськими вченими М. Елінгхем та А. Сандмо в 1972 р. У своїй роботі ці автори дослідили те, як на податкові ухилення впливають розмір штрафів та податкові перевірки. Було доведено: що вищою є ймовірність проведення податкової перевірки, тим меншою є схильність індивідів до податкових ухилень, а отже, – вищим розмір їхнього оподаткованого доходу. Крім того, було встановлено обернено пропорційний зв'язок між розміром штрафів та обсягом податкових ухилень: чим вищим є розмір штрафних санкцій у разі викриття, тим вищою є податкова свідомість платників. [4, с. 326]. Зазначимо, що багато сучасних робіт стосовно аналізу податкових ухилень ґрунтуються на результатах дослідження, проведеного М. Елінгхем та А. Сандмо.

До вагомого внеску у теоретичне обґрунтування передумов виникнення податкових ухилень слід також віднести висновки, що базуються на теорії суб'єктивної очікуваної корисності індивідів. Відповідно до цієї теорії, засновником якої в 1954 р. виступив американський вчений Л. Севідж, індивіди прагнуть максимізувати свою очікувану корисність. Одним із шляхів максимізації доходів після оподаткування є податкові ухилення. В результаті ухилення від сплати податків у розпорядженні індивідів залишається більший дохід, що забезпечує покращення їх соціального добробуту [5, с. 657].

Згідно з висновками М. Елінгхем та А. Сандмо, схильність окремих індивідів до податкових ухилень може бути також пов'язана з їхньою схильністю до ризику. При цьому в умовах високорозвинених країн експерти відзначають, що найбільшою мірою вдаються до податкових зловживань схильні до ризику індивіди, які мають високий рівень доходів. [4, с. 330]. Для них приховування від оподаткування всього свого доходу або його частини є особливо вигідним, оскільки дозволяє максимізувати дохід після оподаткування.

Разом із тим необхідно зазначити, що для певних категорій платників, зокрема публічних осіб

(політиків, меценатів, артистів), важливіше значення може мати не максимізація доходів після оподаткування, а збереження своєї ділової репутації. З огляду на це М. Елінгхем та А. Сандмо вважають, що такі індивіди є менш схильними до податкових ухилень, адже ймовірність викриття податкових ухилень створює ризик втрати їхньої ділової репутації. Таким чином, можна зробити висновок, що чим краща репутація у платника податків, тим менша його схильність до податкових ухилень [6, с. 150].

Щодо напрямів оптимізації податкового тягаря на мікрорівні, то тут доцільно застосування податкового планування суб'єктами господарювання, яке використовують як інструмент зниження податкового тягаря і воно повинно базуватися на існуючому податковому законодавстві і виключати незаконне ухилення від сплати податків, а його правильне проведення допоможе одержати у розпорядження суб'єктів підприємницької діяльності заощаджену від оподаткування частину прибутку, придатну для подальших інвестицій.

Під податковим плануванням розуміють процес планування підприємством податкових платежів на майбутній період. Основним напрямком податкового планування вважають оптимізацію податкових платежів підприємства. Податкове планування – це сукупність методів, прийомів і способів, що дозволяють у рамках податкового законодавства максимально скоротити податкові зобов'язання юридичної або фізичної особи [7].

У розумінні більшості платників податків податкове планування зведено до розробки податкових схем, тому що результати податкового планування завжди виражено в організаційно-правових схемах.

Податкова схема – це основна ідея конкретного методу оптимізації (мінімізації) податків; детальний опис взаємодії елементів податкової схеми; наочне графічне представлення обраного методу оптимізації (мінімізації) податків. Іншими словами, податкова схема – це таке оформлення і представлення економічних дій, що дозволить застосувати сприятливий податковий режим і отримати податкову економію [8, с. 175].

Оптимізація податків може мати різний масштаб і, відповідно, різну економічну ефективність впливу на бізнес.

За своїм масштабом (ступенем впливу на платника податків) податкові схеми бувають трьох видів: глобальні, середні і малі [8, с. 176].

Глобальні податкові схеми допомагають мінімізувати більшість основних податків, істотно змінюють форми бізнесу, впливаючи на основну масу застосовуваних економічних дій, ведуть до багаторазового скорочення податкового тягаря. Практично завжди глобальні податкові схеми пов'язані з організацією бізнесу через юридичні особи зі спеціальними податковими режимами. Спеціальний податковий режим реалізує відмінний від звичайного пільговий порядок оподаткування по основних податках.

Середні податкові схеми допомагають мінімізувати один-два податки, вимагають пристосувати бізнес під дані схеми, ведуть до скорочення податкового тягаря на десятки відсотків.

Малі податкові схеми мінімізують зазвичай один податок, іноді другорядний. Зазвичай не ви-

магають великих організаційних витрат, дозволяють досягти невеликого, але все-таки помітного скорочення податкового навантаження.

Податкове планування включає процес податкової оптимізації – легальний шлях зменшення податкових зобов'язань підприємства, заснований досконалому вивченні податкового законодавства. Можна виділити такі способи податкової оптимізації [9, с. 49]:

- вибір найбільш підходящої сфери діяльності, режиму і системи оподаткування;
- простий алгоритм розрахунку податкових зобов'язань;
- спрощення звітності та подання її в електронній формі;
- отримання всіх можливих пільг;
- максимальне відтермінування сплати податків;
- застосування спеціальних схем для мінімізації податкового навантаження;
- податковий аналіз;
- податковий аудит;
- податковий моніторинг;
- інші способи.

Однак, окремі заходи щодо оптимізації податків не будуть мати дієвого довгострокового ефекту, якщо не будуть здійснюватись у рамках єдиної податкової політики та узгоджуватись з стратегічним планом розвитку діяльності підприємства.

Кількісно ефективність податкової оптимізації можна виміряти за допомогою показника податкового навантаження. Економічний зміст податкового навантаження на підприємство можна визначити як частку підприємницького доходу, яка вилучається державою у суб'єкта підприємництва через систему податків та зборів до бюджетів різного рівня або, іншими словами, ступінь впливу системи оподаткування на результати діяльності підприємства [10, с. 142].

За результатами проведених документальних перевірок, виявлено понад 9 тис. схем мінімізації податкових зобов'язань (у межах чинного законодавства), втрати бюджету за якими оцінюються у 29,8 млрд грн [11, с. 168]. Найбільшу кількість схем мінімізації податкових платежів становила сплата ПДВ до бюджету. Не зважаючи на нові методи адміністрування даного податку (електронна звітність тощо), залишається багато невирішених проблемних питань.

Зменшення обсягів сплати податків до бюджетів різних рівнів здійснюють шляхом використання низки підприємств, які мають фактично одного засновника. Це дозволяє зменшити оборот за рахунок розподілу коштів по різних підприємствах, таким чином, не допустити межі, після якої не треба сплачувати ПДВ до бюджету. Великих втрат бюджету також наносить схема мінімізації податкових зобов'язань стосовно податку на прибуток. Для її реалізації використовують «технічні акції».

Підприємства, які забруднюють навколишнє середовище, законним способом намагаються зменшити податкове зобов'язання щодо сплати податку на прибуток у бюджет. Ці підприємства збільшували суму витрат на збір за забруднення навколишнього середовища (екологічний податок), таким чином зменшуючи видатки на подат-

кові платежі, та, разом з тим, забруднюючи довкілля при застосуванні застарілих, технологій. Це є яскравим проявом недосконалості податкового законодавства [3, с. 20].

Систематизацію основних чинників, що індукують мінімізацію оподаткування наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні причини, які спонукають платників податків до незаконної мінімізації оподаткування

Причини	Зміст
Економічні	Велике та несправедливе податкове навантаження, збільшення частки збиткових підприємств, інфляція, низький рівень платіжної дисципліни.
Соціальні	Низький рівень податкової культури в суспільстві, недовіра до податкових органів, постійне зниження платоспроможності населення, негативне ставлення населення до оподаткування.
Організаційні	Неефективна система податкового адміністрування, низький кваліфікаційний рівень працівників податкових органів, низький рівень податкового контролю.
Правові	Нестабільність та недосконалість податкового законодавства, необізнаність із податковим законодавством, правова незахищеність платників податків.

Джерело: [3, с. 21]

Статистика, яку наводить Міністерство фінансів України, свідчить, що 88% підприємств України порушують податкове законодавство. Велика частина цих порушень припадає на незаконну мінімізацію оподаткування, що пов'язано з недосконалістю податкового законодавства, низьким кваліфікаційним рівнем учасників податкових відносин, постійними змінами податкових законів [3, с. 17].

Найбільш дієвим способом зменшення рівня порушень податкового законодавства завжди було і буде зменшення податкових ставок та застосування відповідних податкових пільг. Також необхідно проводити роз'яснювальну роботу із платниками податків для підвищення податкової культури в суспільстві, запровадити та розробити загальнонаціональну програму формування належної податкової культури на державному рівні. Доцільно також створити відповідну інформаційну базу підприємств, організацій, установ і громадян України, які ухиляються від сплати податків, для подальшого використання цієї інформації регулюючими органами в разі вирішення такими фізичними та юридичними особами створювати нові суб'єкти господарської діяльності.

Необхідно, на нашу думку, внести до податкового законодавства доповнення в розділі легітимізації використання фіскальними органами непрямих методів податкового контролю поряд із прямими із законодавчим затвердженням методики визначення суми податкових зобов'язань за непрямими методами.

Також пропонуємо запровадити обов'язковість державної реєстрації філій, відділів та представництв фірм як юридичних осіб з метою дотримання інтересів регіональних бюджетів і відповідальності в разі банкрутства

На практиці потрібно не збільшувати кількість податкових перевірок і розміри фінансових санкцій, а вдосконалювати державні інституції, проводити системну боротьбу з корупцією. Одним із шляхів вирішення даної проблеми вважаємо виховання у платників патріотичних почуттів щодо обов'язку сприяти розвитку держави шляхом сплати податків в обмін на суспільний добробут. Необхідно значно спростити механізм адміністрування, відмовитися від малоефективних податків та громіздкого управлінського апарату [3, с. 21].

Висновки і пропозиції. Ефективна податкова політика у сфері протидії тінізації економіки, переведення підприємств у офшори та незаконної мінімізації податків та значною мірою є визначальним фактором економічного росту, покращення інвестиційного клімату та зростання до-

бробуту громадян.

На сьогоднішній день багато проблем в сфері оподаткування підприємств потребують вирішення. Шляхами їх подолання є: застосування методів податкової оптимізації на самих підприємствах, а також удосконалення діючої системи оподаткування з боку держави через спрощення ведення обліку для підприємств, уникнення дублювання податків і зборів у податковій системі.

Отже, мінімізація та оптимізація податків займає важливе місце в системі фінансового управління суб'єктів господарювання. Ефективною вона буде, лише в разі здійснення заходів у межах податковою законодавства, без ухилень від оподаткування, порушень та шахрайства.

Список літератури:

1. Гаркуша Н. М. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: Навч. посіб. / Н. М. Гаркуша, О. В. Цуканова, О. О. Горошанська. – 2-ге вид. – К.: Знання, 2012. – 591 с.
2. Коротун В. І. Проблеми мінімізації сплати податків в Україні / В. І. Коротун // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 6. – С. 21-24.
3. Кріль І. М. Суть та основні методи боротьби з незаконною мінімізацією оподаткування в Україні / І. М. Кріль, В. М. Кміть // Економікс. – № 1. – 2013. – С. 172-177.
4. Allingham M. G., Sandmo A. Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis // Journal of Public Economics. – 1972. – № 1. – Р. 323-338.
5. Sandmo A. The theory of tax evasion: A retrospective Analysis // National Tax Journal. – 2005. – Vol. LVIII, № 4. – Р. 643-663.
6. Фролова Н. Б. Порівняльний аналіз факторів ухилення від сплати податків в Україні та США / Н. Б. Фролова // Економіка і прогнозування. – № 3. – 2014. – С. 148-156.
7. Атаманенко І. Б. Ефективність методів податкового планування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7900/1/48.pdf>
8. Чиж А. Ю. Податкове планування грошових зобов'язань підприємства / А. Ю. Чиж // Вісник Східноукраїнського національного університету. – № 1 (208). – 2014. – С. 172-177.
9. Дзюрій О. І. Податкове планування в системі фінансового управління суб'єктів господарювання / О. І. Дзюрій // І-ша Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Управління інноваційними процесами в економічній системі України» (м. Львів, 5-6 грудня 2014 р.). – С. 49-50.
10. Корнус В. Оцінка податкового навантаження на рівні підприємств / В. Корнус, В. Квасов, О. Пономарьов // Економіст. – 2007. – № 10. – С. 17-19.
11. Крамаренко О. А. Способи ухилення від сплати податків в Україні / О. А. Крамаренко // Наукові записки, серія «Економіка». – Випуск 23. – 2013. – С. 165-168.

Кміть В.М., Дзюрій Е.И.

Львівський національний університет імені Івана Франко

ОПТИМИЗАЦИЯ И МИНИМИЗАЦИЯ НАЛОГОВ В СИСТЕМЕ ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация

В статье освещены необходимость, актуальность и экономическую сущность оптимизации и минимизации налогов, а также определено их место в системе финансового управления предприятий. Для дальнейшего исследования разграничены понятия «оптимизации» и «минимизации» налогов, а также охарактеризованы их виды. Приведены теоретические исследования уклонений от налогообложения в научных трудах зарубежных ученых. Выявлено и структурировано причины, побуждающие налогоплательщиков в незаконной минимизации. В частности, обосновано применение налогового планирования на предприятии. В этом контексте, перечислены способы налоговой оптимизации и приведены виды налоговых схем в зависимости от масштабов осуществления, которые позволяют экономить на налогах. По результатам проведенного исследования предложены пути уменьшения налоговых нарушений.

Ключевые слова: оптимизация налогов, минимизация налогов, налоговое планирование, уклонения от налогообложения, налоговая схема.

Kmit V.M., Dziurii O.I.

Ivan Franko National University of Lviv

TAX OPTIMIZATION AND MINIMIZATION IN THE SPHERE OF ENTITY'S FINANCIAL MANAGEMENT

Summary

In this article are displayed the necessity, relevance and economical essence of tax optimization and minimization and also defined their place in the financial management system of entities. For the purposes of further researches there were demarcated concepts of « tax optimization» and «tax minimization» and were described their types. Also there were shown theoretical researches of tax evasions in foreign scientists' works. There were detected and structured the reasons, that prompt the tax payers to minimize taxes. For instance, there were justified the usage of tax planning at enterprise. In this context there were reckoned out the methods of tax optimization and displayed examples of tax schemes depending on scalability, which allows to save on taxes. Based on the results of research there were offered several ways to combat tax violations.

Keywords: tax optimization, tax minimization, tax planning, tax evasions, tax schemes.